

## **Ik wil een ruiter worden**

### **over Kaspar Hauser, de ongeborene**

*David van den Akker*

In het halfdonker een kleine kluis  
Bij den dood, daar ben ik thuis.  
*J. Slauerhoff*

Op 26 mei 1828 rond half vijf 's middags werd Kaspar Hauser op de Unschlittplatz te Nürnberg achtergelaten door de man die hem waarschijnlijk jarenlang had verzorgd, en van wie de identiteit nooit met zekerheid is vastgesteld. Kaspar wist niets beters te doen dan daar onbeweeglijk te blijven staan, met de brief in de hand die hij van de man had gekregen. Het duurde even voordat zijn aanwezigheid werd opgemerkt, want het was Tweede Pinksterdag en de meeste inwoners zaten te drinken op terrasjes aan de rand van de stad. Toen twee schoenmakers ten slotte het pleintje betraden en de vreemdeling opmerkten, een armzalig geklede jongenman van een jaar of zestien, stapten ze op hem af en vroegen hem waar hij heen ging. Niet alleen ging Kaspar duidelijk nergens heen, hij gaf ook geen antwoord, maar zei enkel en met zichtbare moeite: 'Kaspar Hauser.' Daar de schoenmakers niemand van die naam kenden in het destijds overzichtelijke Nürnberg, gingen ze ervanuit dat het de naam van de jongen zelf was. En aangezien hij op hun herhaalde aandringen steeds maar die ene naam bleef zeggen, hielden ze op met vragen stellen en pakten ze hem de brief uit zijn hand. Deze bleek geadresseerd aan een legerofficier, ritmeester Von Wessenig van het zesde Schwolische Regiment. Die kenden de schoenmakers. Ze besloten Kaspar naar hem toe te brengen.

De ritmeester zat nog op een terrasje aan de rand van de stad. Zijn huisknecht bracht Kaspar zo lang onder in de stal. Daar, te midden van de paarden van de ritmeester, zeeg de jongen huilend neer. Hij trok zijn laarzen uit en wreef over zijn pijnlijke voeten, die op tal van plaatsen bloedden en ernstig waren opgezwollen. Kennelijk had hij langer moeten staan of lopen dan hij gewend was. Om hem tot bedaren te brengen, bracht de huisknecht hem naar lokale gewoonte wat bier en worst, maar alleen al de geur daarvan deed Kaspar zich vol walging afwenden. Pas toen de ritmeester in de loop van de avond thuiskwam met zijn gevolg, richtte Kaspar zich weer enigszins op uit zijn lethargie. Hij kon zijn ogen niet afhouden van het indrukwekkende uniform met de goudkleurige epauletten, dat de ritmeester klaarblijkelijk ook op terrasjes droeg. Terwijl de huisknecht verslag deed, daarbij benadrukkend dat de jongen nog niets had gezegd behalve zijn naam, of in elk geval een naam, zei Kaspar plotseling zowaar iets anders:

'Ik wil een ruiter worden zoals mijn vader ooit was.'

Dat bood ineens allerlei aanknopingspunten. Wie was zijn vader? In welk regiment had hij gediend? Leefde hij niet meer? Leefde zijn moeder misschien nog? De

ritmeester stelde deze vragen met de vanzelfsprekende autoriteit van iemand die beroepsmatig het recht heeft om vreemdelingen intieme vragen te stellen. Maar gaandeweg sloop ook bij hem de twijfel binnen. De jongen leek hem in het geheel niet te begrijpen. Hij herhaalde enkel maar die ene raadselachtige zin: ik wil een ruiter worden zoals mijn vader ooit was. Ten slotte gaf de ritmeester het op, en liet hij zich door zijn secretaris de brief voorlezen:

‘Heer Ritmeester, ik stuur u hierbij een jongeman die trouw zijn Koning dient en graag in het leger wil. Op een winter nacht in 1815 lag hij voor mijn huisdeur. Ik heb zelf kinderen en was te arm om hem er ook nog bij te nemen, maar ik heb zijn moeder nooit iets kunnen vragen. Ik heb de jongen nooit een stap buiten de deur laten zetten. Geen mens heeft weet van zijn bestaan. Zelf weet hij niet hoe mijn huis heet, laat staan mijn woonplaats. U mag hem ernaar vragen, hij kan het toch niet zeggen. Verder kan hij trouwens ook vrijwel niets zeggen, want de spraak beheerst hij niet. Wel heb ik hem onlangs lezen en schrijven geleerd. Was hij door zijn ouders zelf opgevoed, dan was er vast iets bruikbaars van hem geworden, want u hoeft hem maar iets voor te doen en hij kan het meteen. Midden in de nacht ben ik met hem op weg gegaan naar Nürnberg, en hij heeft geen geld bij zich. Als u hem niet wenst te behouden, dan moet u hem maar doodslaan en in de schoorsteen hangen.’

De ritmeester legde de suggesties van het anonieme schrijven wijselijk naast zich neer, en deed wat een beschaafd mens doet met iemand die nauwelijks kan lopen, nauwelijks kan spreken en niets lijkt te begrijpen: hij bracht hem naar het politiebureau. Daar, en in de Torengevangenis waar Kaspar spoedig daarop belandde, herhaalden zich nog vele malen dezelfde taferelen als met de schoenmakers en de ritmeester: eenzijdige conversaties met de politiechef, de stadsarts, de gevangenenbewaarders, de burgemeester en andere hoogwaardigheidsbekleders, de lokale adel, en ten slotte met de burgers van Nürnberg, die zich tegen betaling in kleine groepjes tegelijk aan Kaspar mochten komen vergapen.

## **Messteken**

Net als reïncarnatie, de orchidee en het perpetuum mobile spreken wolfskinderen al sinds mensenheugenis tot de verbeelding. Weliswaar is *wolfskind* geen nauwkeurige benaming voor het verschijnsel – afgezien van de mythologische broers Romulus en Remus hebben wolven hoogstwaarschijnlijk nooit mensenkinderen grootgebracht – maar zo noemen we ze nu eenmaal. Althans in het Nederlands en het Duits. De Engelse term *feral child* (‘verwilderd kind’) dekt de lading veel beter. Wolfskinderen komen in alle culturen en in alle tijden voor, al blijven ze zeldzaam genoeg om de fantasie te kunnen blijven prikkelen. Eenmaal door de beschaafde wereld opgenomen slagen ze er meestal volstrekt niet in om hun gedrag aan de eisen van de beschaving aan te passen. Leren spreken of tanden poetsen blijkt in de regel te veel gevraagd van wolfskinderen. Doorgaans blijven ze brullen en grommen als roofdieren of fluiten als vogels, al naar gelang wat ze gewend waren. De meesten komen terecht in een gesticht en sterven binnen enkele jaren, niet zelden zonder verklaarbare oorzaak.

Kaspar Hauser leefde na zijn eerste optreden op de Unschlittplatz ook niet langer dan vijf jaar, maar in zijn geval was de doodsoorzaak duidelijk genoeg. Hij is op klaarlichte dag door messteken om het leven gebracht, in een stadspark. In tegenstelling tot de meeste van zijn lotgenoten had hij uiteindelijk heel behoorlijk leren spreken, ging hij tot in de puntjes verzorgd gekleed, en bezocht hij concerten en soirées met dandyeske toewijding. Deze spectaculaire ontwikkeling verschaftte hem bij menigeen die hem niet van nabij kende de reputatie van bedrieger. Kaspar zou in het geheel geen onnozele zijn, maar alles juist perfect kunnen begrijpen en duurzaam misbruik maken van de goedheid van de burgers van Nürnberg. De gedachtengang werd in de hand gewerkt door een gerucht dat onmiddellijk na Kaspars verschijning de kop

opstak, namelijk dat hij de doodgewaande zoon was van groothertog Karl van Baden en zijn vrouw Stéphanie de Beauharnais, een aangenomen dochter van Napoleon. De politieke intrige die hierachter schuilgaat is zoals gebruikelijk enorm ingewikkeld, maar komt erop neer dat het prinsje Kaspar drie weken na zijn geboorte zou zijn verwisseld met een stervende baby van bescheiden komaf, op last van een schoonzuster van de groothertog, die daarmee de troonopvolging door haar eigen nageslacht wilde faciliteren. Volgens de bedriegerstheorie was het verhaal van de babyverwisseling een verzinsel dat het Huis van Baden in diskrediet moest brengen.

Kaspars herkomst is altijd een bron van speculatie gebleven, en recentelijk ook een onderwerp van gedetailleerd wetenschappelijk onderzoek. Het laatste woord lijkt er nog steeds niet over gezegd. Wel staat zo goed als vast dat Kaspar geen bedrieger was. Uit onafhankelijk bevestigde waarnemingen, gedaan in de eerste maanden van zijn verblijf in Nürnberg, is inderdaad gebleken dat de meeste verworvenheden van de beschaafde wereld hem volkomen vreemd waren. Wat eten en drinken betreft verdroeg hij niets dan eenvoudig boerenbrood en water. Zelfs van het oerduitse kummelbrood moest hij kokhalzen. Voor veel waarnemers was dit overigens al een voldoende bewijs van zijn oprechtheid, want welk mens zou er bij zijn volle verstand voor kiezen uit pure huichelarij op water en brood te leven? Kaspar reageerde als in doodsangst op ieder hard geluid en iedere plotselinge beweging. Daarna kostte het hem vaak uren om zijn desolate gemoedstoestand weer te boven te komen. Vooral van het geluid van kerkklokken wist hij zich maar met moeite te herstellen. Dergelijk gedrag vertoonde hij niet alleen in het zicht van zijn oppassers en weldoeners, maar ook - en in gelijke mate - wanneer hij meende alleen te zijn. De stadsarts had bovendien al op de dag van Kaspars aankomst vastgesteld dat hij geen eelt op zijn voetzolen had, wat erop duidde dat hij zo goed als zijn hele leven zittend of liggend moest hebben doorgebracht.

Haast nog opmerkelijker dan zijn wereldvreemde gedrag was de fijngevoeligheid van zijn zintuigen. De zoete geur van wijn alleen maakte hem al onmiskenbaar dronken. Metalen voorwerpen die door een proefnemer waren verstopt wist hij enkel op basis van hun geur te traceren. Later, toen hij had leren spreken, bleek hij in staat om in het donker ('in tiefer Dunkelheit') de kleur te benoemen van hem onbekende voorwerpen, en zelfs willekeurige passages uit de bijbel voor te lezen. Al deze zorgvuldig gedocumenteerde observaties bij elkaar laten weinig heel van de veronderstelling dat deze zestienjarige jongen vanachter een onbeholpen façade gewoon een toneelstukje opvoerde om onrust te zaaien over een vermeende vorstelijke babyverwisseling van zestien jaar eerder. Het gaat misschien te ver om Kaspar een wolfskind te noemen, of een *feral child*. Maar een prototypische edele wilde was hij zeker. De arbeidsongeschikte gymnasiumleraar Friedrich Daumer, de eerste van een lange rij goedbedoelende opvoeders die Kaspar in huis nam, legde op een avond aan zijn vrouw uit hoe zijn verschijning geduid moest worden:

'Hij is als een oeroude legende, een sprookjesachtig wezen dat plotseling opduikt uit het duistere niets. Hij laat ons de zuivere stem der natuur horen [...]. Zijn ziel is een flonkerende edelsteen, die nog geen hebbere hand heeft aangeraakt.'

Afgezien van de aanvankelijke moeite met staan en lopen, een hardnekkige aversie van zonlicht, en een (volgens de waarnemingen) volmaakt onvermogen tot erectie, week zijn fysieke ontwikkeling nauwelijks af van die van andere jongens van zijn leeftijd. Al dient daarbij gezegd dat zijn leeftijd onbekend was en nu juist werd geschat op basis van zijn fysieke ontwikkeling. Maar mentaal en sociaal was Kaspar inderdaad een onbeschreven blad, een cultureel ongeborene.

## Onbeholpen

Binnen de Indo-Europese taalfamilie kun je iedere elementaire menselijke bezigheid beschrijven met een actief werkwoord. Dat geldt ook voor bezigheden die geen activiteit vereisen, of zelfs maar toestaan: ik ben, ik besta, ik lig, ik rust, ik slaap, we verouderen, we vergeten, we verliezen, we sterven. Wonderlijk genoeg is er juist geen actief werkwoord beschikbaar voor de meest elementaire bezigheid, zeg maar gerust de moeder aller bezigheden: *geboren worden*. In Indo-Europese talen wordt de geboorte steevast aangeduid als een gebeurtenis die het subject passief ondergaat. Weliswaar zijn de termen in Romaanse talen strikt genomen actief (*naître, nacer*), maar die worden vrijwel uitsluitend in passieve vorm gebruikt (*suis né, he nacido*). De Germaanse talen vinden er al helemaal geen doekjes om: de handelende partij bij de geboorte is degene die het kind ter wereld bracht, niet het kind zelf (*geboren worden* → *baren, be born* → *bear*).

Vanuit biologisch standpunt valt te verdedigen dat de geboorte een gebeurtenis is die het subject voornamelijk *ondergaat*. Maar hetzelfde geldt voor bestaan, slapen en sterven. Uiteraard heeft de mens de mogelijkheid om zijn leven te beëindigen of laten beëindigen, en daarmee kunnen strikt passieve bezigheden als bestaan, slapen en sterven met terugwerkende kracht gelden als keuzes, waarin het subject in hogere zin een actieve rol speelt. Ik heb mijn leven nog niet beëindigd, dus ik besta. Maar geboren zijn we al voordat we er erg in hebben, en we worden maar één keer geboren. De geboorte is een unieke gebeurtenis in ons leven, die we alleen van horen zeggen kennen. Dus lijkt het alleszins in de rede te liggen dat de taal ons geen mogelijkheid biedt haar aan te duiden als een handeling waaraan we zelf iets hebben bijgedragen.

Alleen, we worden niet maar één keer geboren. Hoe dramatisch de biologische geboorte doorgaans ook is voor moeder en kind, zo heel veel gebeurt er op dat moment nog niet. Het kind verlaat zijn knusse huisje door een onwaarschijnlijk kleine deuropening, wordt eenmaal buiten overdonderd door alle zintuiglijke indrukken – een hel vergeleken bij de goed geïsoleerde baarmoeder – en moet ineens door zijn mond gaan ademen en drinken. Dat zijn geen kleinigheden, maar het is letterlijk kinderspel vergeleken met alle inwijdingen die hem later nog te wachten staan. Zodra het kind een acceptabele APGAR-score heeft, mag het zich te ruste leggen en zich de eerstkomende maanden grotendeels gedragen alsof het nog veilig in de baarmoeder zit. Alternatieven heeft het in die periode ook nog helemaal niet.

Volgens de bioloog Portmann wordt de mens in morfologische zin maar liefst een jaar te vroeg geboren. De zogeheten foetale groei van de hersenen loopt namelijk nog zo lang door. Die ontwikkeling comfortabel afwachten in de baarmoeder is geen optie, vanwege de smalle doorsnede van het baringskanaal. Dus slijt de mens zijn eerste levensjaar als een foetus in ballingschap, immobiel, onbeholpen, sprakeloos. Terwijl een babyzebra na een uurtje al kan lopen, en een babygeitje zelfs al na een kwartier, kan een mensenbaby na een jaar nog altijd bijna niks. In de redenering van Portmann is de geboorte van de mens in tweeën gebroken, en wordt ze pas rond zijn eerste verjaardag voltooid.

Recent Amerikaans onderzoek claimt dat de baby tijdens zijn eerste levensjaar helemaal niet zo hulpeloos is. Volgens de psychologen Lany en Saffran zou hij al vrijwel direct na de geboorte beginnen met de toepassing van een statistische leermethode op de gesproken taal die hij om zich heen hoort. Op basis van de waargenomen frequenties van individuele woorden en combinaties van woorden

bouwt de baby van meet af aan hypothesen over lexicale classificatie en grammaticale structuur, aldus de onderzoekers. Zo zou de baby er na verloop van tijd achter komen hoe de hoogfrequente uitingen 'lekkuh slapuh' en 'lekkuh drinkuh' lexicaal en grammaticaal in elkaar zitten. En deze stille arbeid zou de noodzakelijke voorwaarden scheppen voor de razendsnelle taalverwerving waarmee de baby dan ergens in de loop van zijn tweede levensjaar begint.

Als het klopt dat baby's al zo vroeg een woordenschat aanleggen, rijst de vraag waarom ze er pas zoveel later gebruik van beginnen te maken. Geluiden produceren kunnen ze al vanaf de geboorte, dus waarom dan in vredesnaam niet eens 'drinkuh' of 'pijn' proberen, in plaats van dat eeuwige, voor alle betrokkenen zo frustrerende gehuil? Bovendien, als de baby dan uiteindelijk gaat spreken, duurt het toch echt nog een tijd voordat we iets gewaarworden dat een woordenschat mag heten. De eerste weken moeten we het doen met een omzichtig opgebouwd repertoire van 'mama', 'papa' en 'bal'. Dit bewijst dat de baby al een poosje goed heeft zitten opletten, en dus onder andere ontdekt heeft dat zijn favoriete bewegende voorwerp 'mama' heet. Maar het bewijst bepaald niet dat hij in het achter hem liggende jaar al een lange reeks van dergelijke benamingen heeft verzameld. Waarschijnlijk zijn het er op dat moment precies drie.

Vast staat dat baby's die weinig gesprekken horen en tegen wie weinig gesproken wordt een tragere taalverwerving doormaken. Maar daaruit valt al evenmin af te leiden dat ze onder betere omstandigheden in hun eerste jaar meteen het beschikbare taalaanbod met statistische analyse te lijf gaan. Met een omgeving waarin niet of nauwelijks gesproken wordt is doorgaans meer mis dan alleen een tekort aan taalgegevens. In de regel is er dan ook sprake van een gebrek aan aandacht en affectie. Onder zulke voorwaarden heeft een baby niet alleen beperkte gelegenheid tot taalverwerving, hij heeft er ook weinig voordeel van te verwachten.

### **Houten paardje**

Bij zijn aankomst in Nürnberg reikte het verbale repertoire van Kaspar Hauser niet verder dan zijn eigen naam en de wens om net als zijn vader een ruiter te worden. In termen van spraakontwikkeling bevond hij zich daarmee goeddeels op het niveau van de baby in het eerste levensjaar, dus nog voordat die zijn eerste woordjes gaat spreken. Als een baby 'bal' zegt, doelt hij doorgaans ook op een bal, of tenminste op iets dat er rond uit ziet en een zekere omvang heeft, zoals een sinaasappel of een plafondlamp. Babies zijn minder geneigd om 'bal' te zeggen tegen hun moeder, of als ze pijn hebben. Kortom, al meteen bij zijn eerste woorden legt de baby het verband tussen de namen en de dingen. Kaspar deed dat echter niet. Om het even wat hij wilde duidelijk maken, steeds gebruikte hij die ene zin die hem ter beschikking stond: ik wil een ruiter worden zoals mijn vader ooit was. Uit zijn mimiek en gebaren en zijn vaak zeer geagiteerde intonatie viel meestal wel op te maken wat hij bedoelde, bijvoorbeeld dat hij dorst had of alleen gelaten wilde worden. Maar hij had beslist geen besef van het feit dat de woorden die hij telkens weer uitsprak een specifieke betekenis hadden, in plaats van enkel te dienen als ongearticuleerd vocaal hulpmiddel bij de uiting van zijn verlangens. Naar later bleek, wist hij op dat moment niet eens wat een ruiter was, of een vader. Het handjevol taalklanken dat hij voortbracht kon hij met namen noch dingen in verband brengen.

Bijna een eeuw later, in 1924, vonden metselaars bij de verbouwing van Schloss Pilsach, een landhuis op een kleine veertig kilometer afstand van Nürnberg, een luik in de vloer van de eerste verdieping, dat toegang gaf tot twee kleine ruimtes van 1.65 hoog, met een deur ertussen, en met een ongebruikelijk bollende vloer. Vanaf de

begane grond, die als opslagplaats dienst deed, bleven deze ruimtes verborgen, zeker voor het ongeoefende oog. In de achterste van de twee was de vloer bedekt met stro, waarin de metselaars scherven van een drinkbeker vonden. De enige licht- en luchtbron was een smalle, schuin aangelegde uitsparing in de dikke buitenmuur. Veel geluid van buiten viel er niet te horen. Het landhuis lag bovendien in een dunbevolkt gebied, ver van de weg, en zeven kilometer verwijderd van het dichtsbijzijnde dorp met een klokketoren. Nog eens zestig jaar later, toen het huis vloerverwarming kreeg, dook een wit houten paardje op in een holte onder de vloer van de geheime tussenverdieping. Kenners dateerden het paardje rond 1820.

Hard bewijs dat Schloss Pilsach de plek is waarin Kaspar het grootste deel van zijn jeugd doorbracht moet nog worden geleverd. Aanwijzingen zijn er wel. Toen hij de taal enigszins machtig was, beschreef hij zijn verblijfplaats als een klein hok met kale muren en een bolle vloer, waar het altijd donker of schemerdonker was, en waar geen geluid te horen viel. Een wit houten paardje noemde hij als zijn enige speelgoed. Kaspars dialect werd destijds geduid als stammende uit de streek van Schloss Pilsach. En de brief aan de ritmeester bevat ook een aanwijzing. Daarin staat dat Kaspar 'niet weet hoe mijn huis heet.' In zijn tijd hadden alleen landhuizen en kastelen een naam.

De herkomst van een dialect vaststellen op basis van één enkele moeizaam uitgesproken zin is een riskante bezigheid. Bovendien kan Kaspar die zin zijn aangeleerd in een ander dialect dan dat van de streek, bij wijze van dwaalspoor. Maar de verwijzing naar de bolle vloer wordt juist bijzonder serieus genomen, want vloeren waren ook toen zelden bol. De vondst van het witte paardje 160 jaar na dato lijkt daarentegen weer net iets te mooi om waar te zijn. Alles bij elkaar niet bepaald een *airtight case*. Toch wordt de hypothese van Schloss Pilsach in brede kring ondersteund, vooral bij gebrek aan een betere, en ook in verband met de babyverwisselingstheorie: de toenmalige eigenaar, een officier in Beierse dienst, bleek precies de juiste positie te hebben om veilig en naar behoren uitvoering te kunnen geven aan het verzoek om een prinsje verborgen te houden, en dat bovendien niet te kunnen weigeren. Daarbij was hij bijna altijd onderweg, en lag het landhuis er verlaten bij, afgezien van de huisbewaarder. En Kaspar dus.

Kaspar heeft waarschijnlijk vanaf zijn vierde jaar op dezelfde plek opgesloten gezeten. De reis naar Nürnberg daargelaten had hij geen enkele andere herinnering dan aan die ene lage, donkere ruimte, waar het altijd stil was. Uit bronnenonderzoek valt met enige goede wil af te leiden dat hij in de periode daarvoor eindeloos werd rondgezeuld tussen allerlei opvangadressen. Hij kon nergens lang blijven, wellicht uit angst voor ontdekking. Maar de gevangenschap in Schloss Pilsach (of waar het dan ook was) bood kennelijk een bevredigende oplossing. Onvermijdelijk rijst de vraag welk belang ermee gemoeid kan zijn geweest om het jongetje überhaupt in leven te laten. Daarover bestaan twee theorieën, beide weer uitgaande van Kaspars adellijke afkomst. De eerste verwijst naar een traditie van Europese vorstenhuizen om leden van de eigen familie niet van kant te maken, wat er ook gebeurt. De tweede weersprekt deze traditie, althans de toepasselijkheid ervan in dit geval, en neemt juist aan dat Kaspar door goedwillenden werd opgesloten om hem te *beschermen* tegen zijn adellijke belagers. Tegen de laatste theorie pleiten de erbarmelijke condities waaronder de jongen twaalf jaar lang is vastgehouden. Tegen de eerste – en vóór de tweede – pleit dat Kaspar op zijn eenenwintigste wel degelijk vermoord werd (na een mislukte poging op zijn zeventiende), onder omstandigheden die het Badense vorstenhuis danig in verlegenheid brachten, al viel er uiteindelijk niets te bewijzen.

## Huisbewaarder

Tijdens zijn gevangenschap leefde Kaspar naar eigen zeggen uitsluitend op water en brood. Pas in Nürnberg kwam hij erachter dat er ook alternatieven bestonden. Hij zat met een touw rond zijn middel vast aan een ring in de vloer, zodat zijn bewegingsvrijheid zelfs in die kleine ruimte nog beperkt werd. Zo kon hij niet rechtop staan, of bij de nis in de muur komen. Het grootste deel van de dag zat hij rechtop, en deed hij niets. Soms speelde hij met zijn houten paardje. Iedere ochtend bij zijn ontwaken stond er vers water en brood voor hem klaar. Omdat hij nooit iemand zag, meende hij dat de voorraad zichzelf aanvulde terwijl hij lag te slapen. Even vanzelfsprekend leek het hem dat de behoeften die hij overdag in een pot deed tijdens zijn slaap uit zichzelf weer verdwenen. Soms werd hij wakker in schone kleren en met geknipte nagels. Ook daarvan kon hij enkel aannemen dat het uit zichzelf gebeurde. Zo groeide Kaspar op in volmaakte eenzaamheid, zonder iets anders te horen dan zijn eigen rauwe keelklanken, in een wereld die bestond uit een duister hok, een wit paardje en enkele elementaire zelfregulerende voorzieningen. Toch heeft hij meerdere malen verklaard dat hij zich in zijn eenzame opsluiting nooit ongelukkig heeft gevoeld. Hij had geen onvervulde verlangens, want dat waarvan hij het bestaan kende, had hij altijd binnen handbereik. Herinneringen aan zijn eerste levensjaren, de rondzeulperiode, zullen al gauw vervaagd zijn tot betekenisloze hersenschimmen. Afgezien van de risico's die een strikt dieet van water en brood op de lange duur met zich meebrengen – voor velen reden om te betwijfelen of Kaspar daadwerkelijk nooit iets anders te eten kreeg – was er op humanitaire gronden veel voor te zeggen geweest om hem maar tot zijn dood in dat hok te laten. *Happiness equals reality minus expectations.*

Maar men koos voor iets anders. Enkele maanden voor het einde van zijn gevangenschap kreeg Kaspar toch een ander levend wezen te zien, een forse, zwijgzame (!) man, altijd geheel in het zwart gekleed, die een uitzonderlijk ongeïnspireerde poging kwam doen om hem te leren spreken en schrijven. Toen het moment was gekomen om Kaspar naar Nürnberg te verslepen, had hij zoals al vermeld zijn eigen naam en één zinnetje leren zeggen, en kon hij zijn naam schrijven, in leesbare letters. Maar dat was het dan ook. Tegenover zijn latere weldoeners en ondervragers duidde Kaspar zijn leermeester altijd aan als 'Mann', even treffend als onbeholpen. Over 'Mann' had hij niets dan goeds te melden, behalve uiteraard de lange en slopende tocht naar Nürnberg, waarvan hij het nut niet inzag. Al snel ontdekte hij dat 'Mann' het geheim was achter zijn verse water, zijn lege po en zijn schone kleren. 'Mann' had ook potlood en papier gebracht, en hem geleerd wat je ermee deed. 'Mann' zal voor Kaspar niets minder dan het nedergedaalde Opperwezen geweest zijn. Zelfs toen men hem ten slotte duidelijk had weten te maken dat 'Mann' medeverantwoordelijk was voor zijn langdurige gevangenschap, bleef hij bij zijn oordeel.

Als de hypothese van Schloss Pilsach klopt, dan was 'Mann' hoogstwaarschijnlijk de toenmalige huisbewaarder. Van hem weten we alleen dat hij Franz Richter heette en goed stond aangeschreven. Een begaafd didacticus zal hij niet geweest zijn, gezien de tegenstelling tussen de povere resultaten van zijn eigen werk, en de indrukwekkende verbale en intellectuele ontwikkeling die Kaspar later alsnog heeft doorgemaakt. Sommige onderzoekers menen dat 'Mann' hem naast de al genoemde verworvenheden ook een naam zou hebben geleerd voor zijn speelgoedpaardje, te weten 'Ross' (destijds even gebruikelijk als 'Pferd'). Dat zou een doorbraak zijn geweest. Kaspar had dan in twaalf jaar tenminste van één ding de naam geleerd. Maar destijds in Nürnberg gingen de meeste Kaspar-watchers er toch vanuit dat hij het verband tussen de namen en de dingen pas daar ter plaatse begon te zien.

Daaraan kan natuurlijk de al te menselijke neiging ten grondslag hebben gelegen om de heilige taak van de beschaving van Kaspar zo immens mogelijk te doen lijken.

De minst bevredigende wending in Kaspars verhaal is het besluit van zijn 'verzorgers' om hem zo maar ergens op een pleintje te vondeling te leggen na hem eerst zestien jaar lang zorgvuldig voor de wereld verborgen te hebben gehouden. Geen theorie over de herkomst van Kaspar weet hier goed raad mee. Er is geen enkele gebeurtenis opgetekend, rond Schloss Pilsach, aan het hof van Baden, of waar dan ook, die min of meer samenviel met zijn vrijlating en verband zou kunnen houden met het besluit tot die vrijlating. In geen geval zullen de verzorgers Kaspar hebben gedumpt omdat ze meenden dat de tijd van politieke intrige voorbij was, en hun taak was volbracht. Kaspar werd onmiddellijk de *talk-of-the-town*, en weldra volgde de eerste moordaanslag. Na zestien jaar terughoudendheid maak je zo'n fout niet. De minst onlogische, zij het enigszins banale verklaring is dat de gevangenhouding van Kaspar de betrokkenen gewoon de keel begon uit te hangen. Misschien was het contact met hun opdrachtgevers verwaterd, en zagen ze hun kans schoon om zich straffeloos van hem te ontdoen. Kaspar had te lang opgesloten gezeten om hun eigen belang nog te kunnen schaden, en hij was nu oud genoeg om ergens bij iemand in dienst te treden, voor eenvoudige klusjes.

Als Kaspar inderdaad uit puur pragmatische overwegingen op het pleintje is achtergelaten, valt goed te begrijpen waarom hij zo weinig van 'Mann' heeft geleerd. 'Mann' heeft dan helemaal niet de bedoeling gehad om Kaspar uit zijn mentale baarmoeder te bevrijden. Integendeel, hij moest er vooral in blijven. Hem leren spreken en schrijven was niet aan de orde. Mogelijk achtte 'Mann' dat ook niet haalbaar. Verstandig achtte hij het zeker niet. Het ging er enkel maar om, Kaspar een minimum aan uiterlijke kenmerken van beschaving mee te geven, opdat degenen die hem vonden zouden aannemen dat er misschien toch wel iets met die jongen aan te vangen viel, in plaats van dat ze hem onmiddellijk weer ergens zouden opsluiten. En hoewel hij in Nürnberg aangekomen eerst toch weer in een gevangenis terecht kwam (overigens bepaald niet tegen zijn zin), is het inderdaad in grote trekken zo gegaan.

### **Littekens**

Zodra Kaspar aan zijn nieuwe omgeving gewend was geraakt, werd zijn beschaving met Duitse grondigheid ter hand genomen, aanvankelijk door oud-gymnasiumleraar Daumer, en gaandeweg door nog vele anderen. Behalve degenen die hem voor een bedrieger bleven houden, roemden allen zijn volmaakte reinheid van geest. Hij maakte geen herkenbaar onderscheid tussen ik en de wereld. Als men hem een spiegel voorhield, draaide hij zijn hoofd, om te zien wie er achter hem stond. Afgezien van zijn angst voor harde geluiden onderging Kaspar alles wat hem overkwam met dezelfde vredige gelijkmoedigheid. Hij had geen besef van goed en kwaad en trad iedereen onbevangen tegemoet, in de overtuiging dat ze zonder uitzondering het beste met hem voor hadden. Zelfs toen een officier op een keer bij wijze van experiment met getrokken sabel op hem afstormde, vertrok hij geen spier.

Aanhangers van de filosofie van Rousseau – en dat waren er nogal wat in het vroeg-negentiende eeuwse Duitsland – zagen zich door het ontluikende karakter van Kaspar in hun opvattingen gesterkt. Hier was eindelijk een bruikbaar voorbeeld gevonden van het onbezoedelde natuurkind dat Rousseau had beschreven in zijn *Emile*, onder het motto

'Alles is goed wat voortkomt uit de handen van de Schepper.  
Alles raakt verdorven in de handen van de mens.'

Ze hadden Kaspar ook wel nodig, want enige jaren eerder was er in Zuid-Frankrijk een wolfskind opgedoken dat erin was geslaagd om Rousseau's gedachtengoed tot in ieder detail te weerspreken. De jongen, bekend geworden als 'L'Enfant Sauvage de l'Aveyroy', zat van top tot teen onder de littekens, wilde niet aangeraakt worden of kleding dragen, at met smaak alles dat hij kon doorslikken, toonde geen belangstelling voor zijn omgeving, gromde voortdurend, en zat het grootste deel van de dag met zijn bovenlichaam op en neer te schommelen 'zoals dieren in de dierentuin'. Het contrast met Kaspar kon bijna niet groter zijn, want die leerde binnen twee jaar spreken, lezen, schrijven, rekenen, klokkijken, paardrijden, tafelmanieren en de namen van de planten en dieren in de tuin.

Later opgedoken wolfskinderen lijken allemaal meer op de jongen uit Zuid-Frankrijk dan op Kaspar. De meeste lijken zelfs helemaal niet op Kaspar. Reden voor sommigen om eraan te twijfelen of hij bij aankomst in Nürnberg werkelijk zo'n ongeboort hoofd was. Hij zou in zijn eerste levensjaren wel degelijk hebben leren spreken, en het weer verleerd hebben tijdens zijn opsluiting. Maar *dat* hij ooit al eens had leren spreken, zou dan het verschil verklaren. Alleen, bij gebrek aan bestudeerbare gevallen weet niemand of het brein na twaalf jaar van ononderbroken eenzaamheid nog iets kan aanvangen met de resten van die prille taalverwerving. Het verschil kan eenvoudiger worden verklaard uit Kaspars uitzonderlijke omstandigheden. Geen beschreven wolfskind leefde zo geïsoleerd en in zo'n zintuigelijke armoede als hij. Een kind dat het in zijn eentje moet zien te redden in de vrije natuur, zal in hoog tempo zijn relevante mentale functies ontwikkelen, en steeds blijven aanscherpen. Het resultaat mag dan naar de maatstaven van de beschaving teleurstellend zijn, een cruciale voorwaarde om te overleven is het wel. Kaspar hoefde daarentegen aan geen enkele voorwaarde te voldoen om zich te kunnen redden. Hij bracht twaalf jaar door in staat van intra-uteriene ledigheid. Het lijkt aannemelijk genoeg dat hij daar dan ook als pasgeborene uitkwam.

Het zou Kaspar en zijn opvoeders onrecht doen om te beweren dat ze het tweede deel van het motto van Rousseau (alles raakt verdorven in de handen van de mens) even voorbeeldig hebben geïllustreerd als het eerste. Maar eenmaal onder de mensen ging Kaspars karakter er niet op vooruit. Zoals te verwachten viel, verloor hij geleidelijk aan de onbevangenheid en gelijkmoedigheid die hem als edele wilde zo geliefd hadden gemaakt. Hij werd melancholiek, humeurig en wispelturig. Tegen veel mensen ontwikkelde hij een sterke aversie – in zijn situatie overigens volkomen begrijpelijk – die hij nooit leerde te verbergen. En hoewel hij ten slotte een taalvaardigheid had ontwikkeld op het niveau van een gemiddelde volwassene, kon hij plotseling terugvallen op kleutertaal, vooral in sociaal veeleisende situaties zoals de recepties en soirées waarvoor hij steeds maar weer werd uitgenodigd. De grootste ergernis verwekte hij nog door zijn herhaalde verklaring, in weerwil van eindeloze bijbelstudiesessies, dat alle geloof hem gestolen kon worden. Kaspar bleef een ongeëvenaarde attractie voor de burgerij van Nürnberg en omstreken, maar het was geen sinecure om hem gedurende langere tijd om je heen te hebben, hetgeen de lange lijst van verzorgers en opvoeders verklaart.

De geschiedenis van Kaspar Hauser nam al tijdens zijn leven mythische proporties aan. Twee eeuwen later is daar nog niets aan veranderd. Het zal maar een handjevol mensen zijn dat aanleiding heeft gegeven tot meer wetenschappelijk onderzoek, romans, films en toneelstukken. Dat we zeer weinig met zekerheid over hem weten, heeft daarbij natuurlijk flink geholpen. Het Kasparcorpus bestaat voor vijf procent uit een klein aantal eindeloos herhaalde controleerbare gegevens. De rest is speculatie en

draagt aan de mythe bij. Men beweert dat hij de eerste goed gedocumenteerde autist was. Men beweert dat hij een onecht kind was van de burgemeester van Nürnberg. Men beweert dat hij een normale jongen was die bij zijn aankomst op het pleintje om een of andere reden in shock verkeerde, waarna romantische heethoofden zijn hele geschiedenis bij elkaar verzonnen hebben. Men beweert nog altijd dat hij een bedrieger was. En men beweert in groten getale dat hij de zoon was van groothertog Karl van Baden en zijn vrouw Stéphanie de Beauharnais.

Ooit waren mythen bedoeld om het leven kleur en diepte te geven. Nu zijn ze er om ontmaskerd te worden. Sind 2002 heeft men in Duitsland enkele malen DNA-onderzoek verricht op een bewaarde broek van Kaspar. De resultaten werden vergeleken met het DNA van twee bereidwillige vrouwelijke nazaten van Stéphanie de Beauharnais. In eerste instantie vond men voldoende afwijkingen om te verklaren dat Kaspar geen familie was, maar al snel werd ontdekt dat men niet het DNA van Kaspar had geanalyseerd, maar dat van een medewerker van het museum dat zijn broek tentoonstelde. Bij later onderzoek vond men nog maar zeer geringe verschillen. Dat wil zeggen, te weinig om de hypothese van de babyverwisseling te verwerpen, en toch nog net te veel om haar te bevestigen. Een veel betrouwbaardere vergelijking zou te maken zijn met het DNA van Stéphanie de Beauharnais zelf, Kaspars veronderstelde moeder. Het Huis van Baden staat echter niet toe dat haar graf geopend wordt. Het zal dus nog enkele technologische ontwikkelingen vergen voor de mythe om zeep is.

## Verwijzingen

Feuerbach, Anselm Ritter von. *Kaspar Hauser*. Klett, 2009 (orig. 1832).

Gundermann, F. 'Im Fall Kaspar Hauser wird weiter spekuliert.' Welt Online 15-12-2008.

Haughton, Brian. The Unsolved Mystery of Kaspar Hauser – Wild Child of Europe. Mysteriouspeople (website), 2002.

Lany, J., & Saffran, J.R, From Statistics to Meanings: Infants' Acquisition of Lexical Categories. *Psychological Science*, 21 (2010), 284-291.

Plessis, Susan du & Strydom, Jan. *Feral Children; Children Raised in Isolation*. Audiblox2000 (website), 2001.

Wassermann, Jakob. *Caspar Hauser oder die Trägheit des Herzens*. Project Gutenberg 2008 (orig. 1908).

Zaal, Wim. *Kaspar Hauser*. Soesterberg: Aspekt, 2008.

Verschenen in:

Arko Oderwald, Koos Neuvel, Willem van Tilburg, Ruth Begmans. Nieuw leven. Geboorte in fictie. Utrecht: De Tijdstroom, 2012